

7. Панок В.Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С.14.
8. Рабочая книга практического психолога: Пособие для специалистов, работающих с персоналом / Под ред. А.А.Бодалева, А.А.Деркача, Л.Г.Лаптева. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 640 с.

Анотація

Формування сучасного творчого фахівця повинно відбуватися за умови максимальної інтеграції особистісного і професійного в структурі підготовки спеціаліста. Наскрізним напрямом становлення професійно-практичної навчальної діяльності стає робота майбутнього фахівця над собою в процесі самодіагностики, самопізнання; розроблення адекватних програм самовдосконалення.

Аннотация

Формирование современного творческого специалиста должно происходить при условии максимальной интеграции личностного и профессионального в структуре подготовки специалиста. А потому сквозным направлением становления студента во время профессионально-практической учебной деятельности должна стать работа будущего специалиста над собой в процессе самодиагностики, самопознания, разработки адекватных программ самоусовершенствования.

Подано до редакції 26.04.2009.

Рекомендовано до друку докт. пед. наук, проф. Лузік Е.В.

© 2009

Тарарак Н.Г.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музики на сучасному етапі вимагає визначення та наукового обґрунтування нових підходів до змісту, форм і методів організації підготовки кваліфікованих фахівців, розроблення концептуальних засад їхньої підготовки. Сучасні вимоги до професійного становлення особистості педагога-музиканта передбачають формування високої загально-педагогічної культури, гуманістичної позиції, забезпечення музично-педагогічної компетентності майбутнього фахівця.

Підвищення якості фахової підготовки майбутнього вчителя музики вимагає забезпечення цілісності педагогічного процесу, вагоме місце в якому займає інтеграція навчальних дисциплін. Саме інтеграція є фактором, що впливає на зміст і структуру фахової підготовки, сприяє системному засвоєнню теоретичних знань, практичних умінь та навичок, пов'язаних з музично-естетичною (зокрема вокально-хоровою) діяльністю. Важливу роль в інтеграції навчальних предметів музично-педагогічного циклу відіграють міжпредметні зв'язки, тобто певна система роботи викладачів і студентів у процесі навчання, яка передбачає єдність цілей, функцій, змістових і структурних елементів навчальних дисциплін, сприяє узагальненню, систематизації і міцності музично-педагогічних знань і формуванню професійно-музичних умінь та навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Використання міжпредметних зв'язків у фаховій підготовці майбутніх учителів досліджувалося в працях Н.Гребенюк, А.Єрьомкіна, Т.Іванченко, С.Іларіонова, В.Кирилова, Г.Первушиної та деяких ін. Зв'язки між предметами естетичного циклу – музикою, літературою, образотворчим мистецтвом – досліджено О.Борисовою, І.Ляшенком, Н.Мироною, В.Розумним, Є. Зінченком та ін.

Проте аналіз та обґрунтування педагогічних умов, які б сприяли ефективній реалізації міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутніх учителів музики дослідниками не здійснювалися, що й зумовило наше звернення до цієї проблеми.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у визначенні та науковому обґрунтуванні педагогічних умов реалізації міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу дослідження... Аналіз наукових праць Л.Арчажникової, А.Болгарського, Н.Гузій, О.Щолокової, Г.Падалки, О.Рудницької та інших учених свідчить про те, що фахова підготовка майбутніх учителів музики у вищому навчальному закладі входить до структури професійної підготовки і передбачає оволодіння студентами комплексом спеціальних знань із дисциплін історико-музикознавчого, теоретичного, вокально-хорового, інструментального циклів.

Слушною є думка О.Апраксіної, яка зазначила: “Складність професії вчителя музики визначається необхідністю тісного взаємозв'язку елементів, які входять у поняття “вчитель” і “музикант”. Він має бути не тільки добре освіченою людиною, яка володіє своїм предметом, а й особистістю у високому розумінні цього слова. Виховуючи дітей засобами музичного мистецтва, він формує світогляд, їхні погляди, поняття, уяву” [1, с. 32].

На інтегративності діяльності вчителя музики, на його загальносуспільному значенні, відповідальності в естетичному вихованні учнів наголошувала і Г.Падалка [5]. На її думку, професія вчителя музики передбачає такі

засади, як: самовідданість і ентузіазм, переконаність у необмеженості виховних можливостей мистецтва музики, палке бажання і вміння зробити її необхідною для всіх людей.

Отже, діяльність учителя музики є багатоаспектною і різноманітною. На музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів та інститутів мистецтв здійснюється ґрунтовна підготовка майбутнього фахівця. Хорове диригування, спеціальний інструмент, постановка голосу, музично-теоретичні предмети сприяють досягненню гармонійності в підготовці майбутнього вчителя музики, адже, як зазначав Б.Асаф'єв, "вчитель має бути і теоретиком, і регентом, в той же час музичним істориком, музичним етнографом і виконавцем, що володіє інструментом, аби завжди бути готовим спрямувати увагу в той чи інший бік" [2, с. 59].

У ході наукового пошуку встановлено, що зміст вокально-хорової підготовки майбутнього вчителя музики ґрунтується на комплексі музикознавчих, хорознавчих, музично-педагогічних знань, умінь та навичок; на основі передового диригентсько-хорового досвіду провідних диригентсько-хорових шкіл України.

Міжпредметні зв'язки вокально-хорових дисциплін нами визначено як систему роботи викладачів і студентів у процесі навчання, яка передбачає єдність цілей, функцій, змістових і структурних елементів навчальних дисциплін, сприяє узагальненню, систематизації і міцності музично-педагогічних знань і формуванню професійно-музичних умінь та навичок, забезпечує становлення особистості майбутнього фахівця.

Цілеспрямоване педагогічне спостереження дозволило встановити необхідність міжпредметної інтеграції дисциплін вокально-хорового циклу з різними провідними змістовими компонентами (тобто, дисциплін, провідним змістовим компонентом яких є "знання" (хорознавство) з дисциплінами, провідним змістовим компонентом яких є "уміння й навички" (диригування, постановка голосу, аранжування, читання хорових партитур, хоровий клас).

Аналіз науково-педагогічної літератури [3; 4; 6; 7] та пошукова робота дозволили виділити наступні педагогічні умови, які б, на нашу думку, сприяли ефективній реалізації міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутніх учителів музики, а саме:

- підготовку викладачів до здійснення міжпредметних зв'язків у навчальному процесі;
- забезпечення професійно-педагогічної спрямованості міжпредметних зв'язків дисциплін вокально-хорового циклу з урахуванням принципу наступності.

Вибір першої педагогічної умови зумовлений тим, що успішна підготовка майбутнього вчителя залежить від професійної готовності викладачів до здійснення міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі, що вимагає цілеспрямованої роботи з ознайомлення викладачів вищої школи з методикою міжпредметного навчання.

З метою з'ясування ставлення до впровадження міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у навчально-виховний процес нами було проведено анонімне анкетування викладачів. Було отримано такі результати.

Міжпредметні зв'язки використовуються викладачами не повною мірою. Так, 7% з опитаних викладачів взагалі не використовують міжпредметні зв'язки, у 58% – міжпредметні зв'язки частково включені до навчальних програм, реалізуються епізодично, і тільки 35% викладачів завжди враховують міжпредметні зв'язки при підготовці до занять, у навчальних програмах вони висвітлені повно. При підготовці до занять викладачами опрацьовується навчальна література із суміжних предметів, обговорюються питання і координується сумісна діяльність щодо впровадження міжпредметних зв'язків.

У навчальному процесі міжпредметні зв'язки здійснюються викладачами, в основному, на заняттях (65%), музично-виховній, (23%) позанавчальній роботі (21%). Засобами та методами реалізації міжпредметних зв'язків найчастіше є комплексні завдання (51%), порівняння (27%), завдання та питання на міжпредметній основі (16%), історичні екскурси (6%).

Викладачі відзначають і труднощі, яких зазнають в організації міжпредметних зв'язків. Так, 26% опитуваних посилалися на те, що не володіють методикою здійснення зазначених зв'язків, 31% – на складність у відборі навчального матеріалу із суміжних дисциплін; 25% – на відсутність умінь виокремлювати опорні теми із вивчених раніше предметів; на труднощі при плануванні міжпредметних зв'язків – 18% викладачів. Варто також зазначити, що 32% опитуваних визнали в себе наявність недоліків у підготовці до використання міжпредметних зв'язків, відзначаючи при цьому, що найбільш слабкими ланками є дидактичний (16%) і одночасно дидактичний із психологічним (16%) аспекти.

До причин, які зумовили ці недоліки, 20% викладачів відносять недостатній рівень вузівської підготовки; 46% – вважають низьким рівень післявузівської освіти, 34% – обидва.

У процесі науково-пошукової роботи нами було визначено декілька напрямів підготовки педагогічних кадрів до використання міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі, а саме:

- створення теоретико-методологічного забезпечення (сутність, типи і види, шляхи реалізації міжпредметних зв'язків) здійснення міжпредметних зв'язків;
- створення для викладачів ВНЗ спеціальних курсів, засвоєння яких буде певним підґрунтям для реалізації міжпредметних зв'язків у практичній діяльності;
- інформаційно-ознайомлювальна робота кафедр педагогіки та методики викладання окремих дисциплін з теоретичними аспектами міжпредметного навчання, яка може проводитись під час засідань

навчально-методичних рад, при проведенні міжкафедральних методичних семінарів за участю викладачів різних дисциплін (циклів), на сумісних засіданнях кафедр, науково-теоретичних і науково-практичних конференціях;

- вивчення досвіду роботи колег шляхом взаємовідвідування занять, співробітництва викладачів різних кафедр у галузі програмно-методичного забезпечення, сумісної організаційно-методичної діяльності, планування тощо;
- систематична самоосвіта, участь у роботі методоб'єднань і рад, у педагогічних читаннях, спецсемінарах і наукових конференціях з обраної міжпредметної проблеми.

Інформаційно-роз'яснювальна та науково-методична робота з викладачами була спрямована на роз'яснення ролі і значення міжпредметних зв'язків для формування світогляду й підвищення якості фахової підготовки майбутніх учителів музики; ознайомлення з теоретико-методологічними основами міжпредметних зв'язків (сутність, типи й види, шляхи реалізації міжпредметних зв'язків); опанування методикою навчання на міжпредметній основі (набуття практичних умінь використання міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі, методика формування інтегрованих курсів тощо).

Для здійснення вокально-хорової діяльності вчителя музики, поряд із фаховою підготовкою до майбутньої професійної діяльності, особливого значення набуває і формування психолого-педагогічної компетенції, яка передбачає розвиненість професійно-педагогічної мотивації.

Разом з тим опитування 510 майбутніх учителів музики свідчить про недостатній рівень сформованості їхніх професійно-педагогічних мотивів (вбачають себе шкільним учителем у майбутній професійній діяльності в середньому 46 % опитаних випускників). Тому фахова, зокрема вокально-хорова, підготовка майбутнього вчителя музики має передбачити таку її організацію, при якій міжпредметні зв'язки орієнтуються на майбутню професійно-педагогічну діяльність, що потребує забезпечення психолого-педагогічної спрямованості процесу навчання.

Для вчителя музики характерними є як загальні характеристики, властиві будь-якій учительській спеціальності, так і спеціальні, що безпосередньо відбивають специфіку предмета. На музично-педагогічному факультеті професійна спрямованість підготовки, зокрема вокально-хорової, передбачає таку організацію навчання із спеціальних дисциплін, при якій методи навчання ґрунтуються на взаємодії педагогіки, психології, естетики та музичного мистецтва. Тільки в цьому випадку можна досягти свідомого виховання самостійності та творчої активності, формування професійного мислення вчителя музики.

Для забезпечення психолого-педагогічної спрямованості фахової підготовки вчителів музики на міжпредметній основі доцільними, на нашу думку, стали:

- постійна координація навчальної і методичної роботи з викладачами психолого-педагогічних дисциплін;
- ознайомлення зі змістом програм психолого-педагогічних дисциплін;
- сумісне планування між предметних зв'язків для вироблення і досягнення єдності навчально-виховних цілей і дій.

Зазначена умова забезпечувалася такою організацією навчально-виховного процесу, де зміст підготовки майбутнього вчителя музики розглядався як комплексна цільова програма, в якій кожна окрема дисципліна являла собою органічну складову змісту всебічної підготовки фахівця. Міжпредметне навчання було спрямоване на систематизацію й узагальнення знань, умінь і навичок, поетапне вивчення і оптимальну послідовність вивчення окремих тем і предметів, усунення невиправданого дублювання навчального матеріалу, встановлення органічного зв'язку вокально-хорових дисциплін зі змістом практично-виконавської підготовки.

Тільки в цьому випадку можна досягти системності теоретичної і практичної фахової підготовки майбутнього вчителя, самостійності та творчої активності, сформованості професійного мислення вчителя музики.

У ході дослідження також було встановлено необхідність урахування при використанні міжпредметних зв'язків принципу наступності. Наукове обґрунтування цього принципу спирається на вчення І.Павлова про вищу нервову діяльність, у якому доведено, що кожний знову утворений зв'язок, або умовний рефлекс, неминуче включається у сформовану раніше систему тимчасових зв'язків. У людини процес утворення й зміцнення умовних рефлексів ускладнений суспільними відносинами та умовами виховання і розвитку.

Як педагогічний принцип наступність передбачає тісний зв'язок окремих компонентів, змісту, форм, методів і засобів навчання на різних етапах і щаблях. Цей зв'язок сприяє вирішенню завдань професійного росту і всебічного розвитку студентів, оволодінню ними системою знань, перетворенню професійних умінь у навички, уникнення невиправданих повторів навчального матеріалу. Наступність припускає осмислення навчального матеріалу, що вивчався раніше, на більш високому рівні, підкріплення наявних знань новими, завдяки чому підвищується якість засвоєння знань, умінь і навичок.

Отже, наступність, спрямованість та цілісність має бути первинною і діяти з першого до останнього курсу навчання. Цілісна комплексна підготовка педагога-музиканта повинна забезпечуватися системою взаємопов'язаних та взаємозбагачувальних технологій (педагогічною, методичною, мистецтвознавчою, виконавською).

Висновки... Таким чином, на основі аналізу науково-педагогічної літератури та у ході наукового пошуку виділено та обґрунтовано педагогічні умови використання міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музики, а саме: підготовка викладачів до здійснення міжпредметних зв'язків у навчальному процесі та професійна психолого-педагогічна спрямованість інтеграції змісту з урахуванням принципу наступності. Ці умови є визначальними, оскільки без їх забезпечення неможливе ефективне використання міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

Література

1. Апраксина О.А. Современные требования к школьному учителю-музыканту // Музыкальное воспитание в школе. – 1982. – Вып. 15. – С. 31-43.
2. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б.В.Асафьев. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.
3. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: Історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія / Наталія Василівна Гузій – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 243 с.
4. Музалов О. Засоби, методи, форми використання міжпредметних зв'язків у навчальному процесі / О. Музалов // Сучасне українське виховання. – Львів: "Основа", 1997. – С.151-158.
5. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти. – К.: Муз. Укр., 1982. – 144 с.
6. Рудницька О.П. Проблема інтеграції знань у контексті художнього сприймання / Оксана Петрівна Рудницька // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1, січень-березень. – С. 144-152.
7. Талалуєва Н. Розвиток системи міжпредметних зв'язків на сучасному етапі / Н. Талалуєва // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К.: 1995. – Вип.5. – С.32-37.

Анотація

У статті розглядається проблема визначення та обґрунтування педагогічних умов ефективної реалізації міжпредметних зв'язків вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутніх учителів музики.

Аннотація

В статье рассматривается проблема обоснования педагогических условий, необходимых для эффективной реализации межпредметных связей вокально-хоровых дисциплин в специальной подготовке будущих учителей музыки.

Подано до редакції 08.04.2009.

© 2009

Товтин Н.І.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми у загальному вигляді... Завдання вищої освіти на даний час полягає не тільки в тому, щоб надати студенту необхідних знань, але, що ще важливіше, і в тім, щоб виробити у нього навички і вміння самоосвітньої діяльності. Самостійна робота студента – основа його успіху в навчанні, найважливіша складова навчального процесу у вищому навчальному закладі, тому вона завжди привертає увагу дослідників у галузі освіти. В процесі самостійної роботи відбувається засвоєння студентом навчального матеріалу, прийомів пізнавальної діяльності, формується інтерес до творчої праці. Систематична самостійна робота сприяє розвитку активності, самостійності мислення, пам'яті, виховує наполегливість Самостійна позааудиторна робота студента – шлях залучення його до науково-пізнавальної діяльності. Але без чіткої системи та контролю з боку викладача та самоконтролю складно досягти бажаного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблеми вищої школи, організації навчання на сучасному етапі розглядаються у низці монографій, виданих в останні роки (Г.І.Артемчук, В.В.Попович, Г.Г.Січкаренко, М.В.Поляков, В.С.Савчук, В.Г.Кремень, Т.В.Фініков та ін.). Окремим аспектам навчання студентів присвячені публікації у спеціальних вітчизняних фахових виданнях (О.І.Навроцький, М.Яковенко та ін.) [6]. У дослідженнях М.А.Данилова, І.Я.Лернера, М.І.Махмутова, І.Т.Огороднікова, Н.А.Половнікової, О.Я.Савченко, М.М.Скаткіна, Т.І.Шамової та ін. переконливо доведено, що самостійна робота є ефективним засобом підвищення усвідомленості й дієвості навчального матеріалу. У працях цих вчених-дидактів накреслені підходи до практичного розв'язання проблеми самостійного навчання. Окремі підходи до організації самостійної роботи студентів знайшли відображення в дослідженнях А.М.Алексюка, І.А.Зязюна, Н.Г.Ничкало, С.І.Архангельського, Ю.К.Бабанського, В.М.Вергасова, Р.С.Гуревича, Л.В.Жарової, О.В.Киричука, В.О.Онищука, П.В.Стефаненка та ін. У дидактиці й методиці вищої школи існує низка праць, автори яких порушували проблеми організації самостійної роботи студентів (В.Б.Бондаревський, А.А.Вербицький, В.А.Козаков, М.Д.Нікандров та ін.).

Розкриттю особливостей самостійної роботи студентів присвячено дослідження П.І.Підкасистого, М.М.Скаткіна, Г.С.Сухобської, М.І.Махмутова. Форми проведення самостійної роботи розкриті в працях С.У.Гончаренка, А.І.Дьоміна, Ю.Б.Коверніка, В.І.Рибальського. Аналіз наукових досягнень з музично-теоретичної підготовки висвітлено в дослідженнях В.Девуцького, Г.Побережної, Л.Секретова, С.Петрикова.